

ПОСТАНОВА № 13
ПЛЕНУМУ ВЕРХОВНОГО СУДУ

від 06 вересня 2024 року

**Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
частини першої статті 233 Кодексу законів про працю України**

До Верховного Суду в порядку частини шостої статті 10 Цивільного процесуального кодексу України надійшло звернення судді Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області Мартиненко В. С. у справі № 233/3407/24 (вх. № 1881/0/1-24 від 20 червня 2024 року) про внесення до Конституційного Суду України конституційного подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 233 Кодексу законів про працю України.

Розглянувши звернення судді Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області Мартиненко В. С., заслухавши та обговоривши доповідь судді Верховного Суду в Касаційному цивільному суді Червинської М. Є., керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 7, 50–52 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 5 частини другої статті 36, пунктом 5 частини другої статті 46 Закону України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів», Пленум Верховного Суду

п о с т а н о в л я є:

Звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 233 Кодексу законів про працю України.

Голова Верховного Суду

Станіслав КРАВЧЕНКО

Секретар Пленуму,
суддя Верховного Суду

Дмитро ЛУСПЕНИК

ВЕРХОВНИЙ СУД

вул. П. Орлика, 8, м. Київ, 00011, тел. (044) 207 35 46, тел./факс (044) 253 86 20
e-mail: inbox@supreme.court.gov.ua
Код ЄДРПОУ 41721784

Конституційний Суд України

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПОДАННЯ щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 233 Кодексу законів про працю України

До Верховного Суду в порядку частини шостої статті 10 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) надійшло звернення судді Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області Мартиненко В. С. від 20 червня 2024 року (вх. № 1881/0/1-24 від 20 червня 2024 року) про внесення до Конституційного Суду України конституційного подання щодо конституційності частини першої статті 233 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України).

Обставини, які зумовили ініціювання звернення до Верховного Суду для вирішення питання про внесення до Конституційного Суду України конституційного подання.

Суддя Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області Мартиненко В. С. розглянула цивільну справу № 233/3407/24 за заявою [] про видачу судового наказу про стягнення з Костянтинівського державного науково-виробничого підприємства «Кварсит» (далі – КДНВП «Кварсит») нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати.

Судовим наказом Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 19 червня 2024 року стягнуто з КДНВП «Кварсит» на користь [] суму нарахованої, але не виплаченої заробітної плати за період із липня 2018 року до січня 2023 року в розмірі 329 948,00 грн. Допущено негайне виконання судового наказу в частині стягнення нарахованої, але не виплаченої заробітної плати за один місяць. Вирішено питання про розподіл судових витрат.

Суд установив, що [] працює в КДНВП «Кварсит»; станом на 01 березня 2023 року заборгованість із заробітної плати перед працівником за період із липня 2018 року до січня 2023 року становила 329 948,65 грн.

Судовий наказ мотивовано тим, що заборгованість із заробітної плати за період з липня 2018 року до квітня 2022 року в розмірі 292 828,22 грн підлягає стягненню на підставі частини третьої статті 233 КЗпП України в редакції, чинній на час виникнення заборгованості. Відповідно до цієї частини в разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати без обмеження будь-яким строком.

Щодо стягнення заборгованості із заробітної плати за період із вересня 2022 року до січня 2023 року в розмірі 37 120,43 грн суд застосував норми Конституції України як норми прямої дії, керуючись тим, що частиною четвертою статті 43 Конституції України встановлено, що кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, а частиною першою статті 55 Конституції України встановлено, що права та свободи людини і громадянина захищаються судом. Тому положення частини першої статті 233 КЗпП України в редакції Закону України від 01 липня 2022 року № 2352-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» (далі – Закон № 2352-ІХ) суперечать Конституції України.

У судовому рішенні про внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності частини першої статті 233 КЗпП України суддя Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області Мартиненко В. С. навела нижчезазначені мотиви.

19 липня 2022 року набрав чинності Закон № 2352-ІХ. Підпунктом 18 пункту 1 розділу І цього Закону внесено зміни, зокрема, до статті 233 КЗпП України.

Згідно із частиною першою статті 233 КЗпП України працівник може звернутись із заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до суду *в тримісячний строк* із дня, коли дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті.

Отже, строк звернення до суду з вимогами про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати за період із вересня 2022 року до січня 2023 року сплив. Це є підставою для відмови у видачі судового наказу в цій частині на підставі пункту 5 частини першої статті 165 ЦПК України.

Водночас статтею 43 Конституції України гарантовано право кожному на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Крім іншого, у цій статті зазначено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. А також вказано, що право на своєчасне

одержання винагороди за працю захищається законом. Частиною першою статті 55 Конституції України встановлено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Проте частиною першою статті 233 КЗпП України гарантоване Конституцією України право на заробітну плату, право заробляти собі на життя працею було обмежене в частині звернення до суду за захистом – установленням часових меж у три місяці, упродовж яких особа може звернутися до суду.

В умовах перманентної затримки у виплаті заробітної плати працівник опиняється у вкрай несправедливому становищі, коли після спливу трьох місяців затримки у виплаті заробітної плати її виплата стає залежною лише від доброї волі роботодавця, а відповідне право працівника вже не може бути захищене судом.

У законодавстві України наявне визначення строку позовної давності. Відповідно до частини першої статті 256 Цивільного кодексу України позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Загальна позовна давність установлюється тривалістю в три роки (частина перша статті 257 ЦПК України).

Отже, гарантоване Конституцією України право на заробітну плату, право заробляти собі на життя працею обмежене строком звернення до суду за захистом тривалістю в три місяці, тоді як звернення до суду за захистом усіх інших цивільних прав обмежено загальною позовною давністю тривалістю в три роки. Також вбачається несправедливим, коли право працівника вимагати сплату заробітної плати в суді обмежене тримісячним строком, тоді як кредитори такого працівника мають право протягом трьох років вимагати в нього сплату цивільних боргів, зокрема комунальних платежів.

У період дії в Україні воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"», перебіг позовної давності, визначений Цивільним кодексом України, зупинено на строк дії такого стану (пункт 19 Прикінцевих та перехідних положень цього Кодексу). Водночас гарантоване Конституцією України право на заробітну плату, право заробляти собі на життя працею продовжує бути обмеженим у захисті судом строком у три місяці, що, крім іншого, ставить найманого працівника в нерівні умови з тими громадянами, які заробляють собі на життя шляхом укладення цивільно-правових договорів. У разі порушення умов таких договорів, зокрема в разі несплати другою стороною договору грошових коштів за виконані послуги та роботи, такі громадяни мають в умовах воєнного стану майже необмежене

строком право звертатися до суду за захистом своїх порушених прав, тоді як найманий працівник повинен пильно стежити за дотриманням тримісячного строку щодо кожної щомісячної (а можливо, і два рази на місяць) затримки у виплаті заробітної плати.

Також Законом № 2352-IX суттєво обмежено передбачене частиною першою статті 234 КЗпП України право суду *поновлювати пропущений працівником тримісячний строк* для звернення до суду з відповідним позовом.

Згідно із частиною першою статті 234 КЗпП України в разі пропуску з поважних причин строків, установлених статтею 233 цього Кодексу, суд може поновити ці строки, якщо з дня отримання копії наказу (розпорядження) про звільнення або письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені працівникові при звільненні (стаття 116), минуло не більше одного року.

Отже, до набрання чинності Законом № 2352-IX (19 липня 2022 року) КЗпП України не обмежував будь-яким строком право працівника на звернення до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати. Після цієї дати строк звернення до суду за вирішенням трудового спору, у тому числі про стягнення належної працівнику заробітної плати, *обмежений трьома місяцями з дня, коли працівник дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права*. При цьому *в разі пропущення такого строку на законодавчому рівні не передбачено можливості його поновлення (щодо стягнення заборгованості по заробітній платі)*.

Щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 233 КЗпП України

Вирішуючи питання про внесення до Конституційного Суду України подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 233 КЗпП України, слід керуватися нижченаведеним.

Відповідно до Основного Закону Україна є демократичною, правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (стаття 1, частини перша і друга статті 8).

Згідно з Конституцією України права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними; конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод; права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів

місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (стаття 21, частини друга і третя статті 22, частини перша і друга статті 55).

У частині третій статті 129 Конституції України встановлено основні засади судочинства, а в пункті 14 частини першої статті 92 Конституції України закріплено, що судоустрій, судочинство і статус суддів визначаються виключно законами України.

Наведені конституційні засади є визначальними у процесі вирішення питань щодо конституційності оспорюваних положень закону.

Реалізація права на судовий захист невід'ємно пов'язана зі строками, у межах яких особа може звернутися до суду за захистом свого порушеного права. Основним нормативним актом, що регулює строки звернення до суду за вирішенням трудових спорів, є КЗпП України, який містить положення щодо часових меж, упродовж яких особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого права або інтересу.

Право на судовий захист, установлене частиною першою статті 55 Конституції України, слід розглядати у зв'язку з основними засадами судочинства, визначеними частиною другою статті 129 Конституції України, та з урахуванням права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Відповідно до частини другої статті 3 Конституції України головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Забезпечення прав і свобод, крім іншого, потребує законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004).

Згідно з КЗпП України заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.

У частині першій статті 1 Закону України «Про оплату праці», який є спеціальним нормативно-правовим актом, що регулює правовідносини у сфері оплати праці, міститься аналогічне визначення поняття «заробітна плата».

Оплата праці працівників здійснюється в першочерговому порядку. Усі інші платежі здійснюються роботодавцем після виконання зобов'язань щодо оплати праці (стаття 97 КЗпП України).

Заробітна плата виплачується працівникам *регулярно* в робочі дні у строки, установлені колективним договором або нормативним актом роботодавця,

погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом (а в разі відсутності таких органів – представниками, обраними й уповноваженими трудовим колективом), *але не рідше двох разів на місяць* через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата (стаття 115 КЗпП України).

Відповідно до частини сьомої статті 43 Конституції України право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

У частині першій статті 55 Конституції України передбачено, що право на своєчасне одержання винагороди за працю працівник може захистити в суді.

Згідно із частиною першою статті 4, частиною першою статті 15 ЦПК України кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, у тому числі тих, що виникли із трудових відносин. Працівники мають право, зокрема, на звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством (частина друга статті 2 КЗпП України).

Як зазначив Конституційний Суд України, строки звернення працівника до суду за вирішенням трудового спору як складова механізму реалізації права на судовий захист є однією з гарантій забезпечення прав і свобод учасників трудових правовідносин (абзац п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012).

Слід зауважити, що частина друга статті 233 КЗпП України до набрання чинності Законом № 2352-IX (19 липня 2022 року) передбачала, що в разі порушення законодавства про оплату праці *працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати без обмеження будь-яким строком*.

Досліджуючи питання ймовірного обмеження права осіб, які є суб'єктами звернення до суду із заявою про стягнення заборгованості із заробітної плати, на судовий захист (доступ до суду) в обсязі, гарантованому частиною першою статті 55 Конституції України, необхідно звернути увагу на зазначене нижче.

Оскільки стаття 22 Конституції України міститься в розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» і в ній сформульовано загальну вимогу щодо законодавчого регулювання існуючих прав і свобод, то положення частини третьої цієї статті необхідно тлумачити у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 22, частини першої статті 64, частини першої статті 157 Основного

Закону України та розуміти як такі, що поширюються на всі існуючі права і свободи людини, гарантовані Конституцією України.

Звуження змісту й обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини є обмеженням їх. Верховна Рада України повноважна ухвалювати закони, що встановлюють обмеження, відповідно до таких критеріїв: «обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права» (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 01 червня 2016 року № 2-рп/2016). Таку саму позицію Конституційний Суд України підтримав і в Рішенні від 22 травня 2018 року № 5р-2018.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод. Але, визначаючи їх, законодавець може лише розширювати, а не звужувати зміст конституційних прав і свобод та встановлювати механізми їх здійснення.

Отже, положення частини третьої статті 22 Конституції України потрібно розуміти так, що під час ухвалення нових законів або внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту й обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини, якщо таке звуження призводить до порушення їхньої сутності.

На підставі викладеного можна висувати, що внаслідок унесення змін до статей 233, 234 КЗпП України законодавець, обмеживши право працівника на звернення до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати строком у три місяці, не надавши при цьому працівникові гарантій розгляду судом питання про поновлення строку на звернення до суду, знизив рівень доступу до суду осіб, які є суб'єктами звернення із заявою про стягнення заборгованості із заробітної плати, чим допустив звуження змісту й обсягу існуючих конституційних прав працівників на звернення до суду з позовом про стягнення належної їм заробітної плати без обмеження будь-яким строком та обмежив їхнє право на судовий захист у тому обсязі, як його гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України, чим знівельовано можливість ефективної реалізації права особи на судовий захист.

Зважаючи на викладене, наявні підстави для звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності приписам частини третьої статті 22, частини сьомої статті 43, частини першої статті 55 Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 233 КЗпП України.

На підставі викладеного та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 7, 50–52 Закону України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України», пунктом 5 частини другої статті 36, пунктом 5 частини другої статті 46 Закону України від 02 червня 2016 року № 1402- VIII «Про судоустрій і статус суддів»

ПРОСИМО:

1. Відкрити провадження за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 233 КЗпП України.

2. Перевірити на відповідність приписам частини третьої статті 22, частини сьомої статті 43, частини першої статті 55 Конституції України положення частини першої статті 233 КЗпП України.

Відомості про представників суб'єкта права на конституційне подання

1. Суддя Верховного Суду в Касаційному цивільному суді Червинська Марина Євгенівна

2. Перший заступник керівника Апарату Верховного Суду Бабанли Расім Шагінович

3. Начальник управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду Сівоздрав Юлія Іванівна

Додатки:

1. Копія постанови Пленуму Верховного Суду від 06 вересня 2024 року № 13 «Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 233 Кодексу законів про працю України» на 1 арк. в 1 прим.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30) (витяг) на 9 арк. в 1 прим.

3. Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» (Голос України, 16.07.2016, № 132-133) (витяг) на 2 арк. в 1 прим.

4. Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» (Голос України, 02.08.2017, № 141) (витяг) на 2 арк. в 1 прим.

5. Закон України від 01 липня 2022 року № 2352-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» (Голос України, 18.07.2022, № 147) на 4 арк. в 1 прим.

6. Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР «Про оплату праці» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 25.04.1995 – 1995, № 17, стаття 121) (витяг) на 1 арк. в 1 прим.

7. Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102- IX «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"» (Голос України, 24.02.2022, № 37) на 1 арк. в 1 прим.

8. Кодекс законів про працю України (Відомості Верховної Ради УРСР від 17.12.1971 – 1971 / Додаток до № 50) (витяг) на 4 арк. в 1 прим.

9. Цивільний процесуальний кодекс України (Офіційний вісник України, 07.05.2004 – 2004, № 16, стор. 11, стаття 1088, код акта 28609/2004) (витяг) на 3 арк. в 1 прим.

10. Цивільний кодекс України (Голос України, 12.03.2003, № 45) (витяг) на 1 арк. в 1 прим.

11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Офіційний вісник, 04.1998, № 13) (витяг) на 1 арк. в 1 прим.

12. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2-23 «Про введення воєнного стану в Україні» (Голос України, 24.02.2022, № 37) на 1 арк. в 1 прим.

13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Стріхаря Володимира Васильовича щодо офіційного тлумачення положень статті 233 Кодексу законів про працю України у взаємозв'язку з положеннями статей 117, 237-1 цього Кодексу від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012 (Офіційний вісник України, 02.03.201 – 2012, № 18, стор. 26, стаття 662, код акта 60685/2012) на 2 арк. в 1 прим.

14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу)

від 01 червня 2016 року № 2-рп/2016 (Офіційний вісник України, 29.06.2016 – 2016, № 48, стор. 7, стаття 1724, код акта 82231/2016) на 3 арк. в 1 прим.

15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України від 28 грудня 2014 року № 76-VIII «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 (Офіційний вісник України, 06.07.2018 – 2018, № 51, стор. 42, стаття 1792, код акта 90656/2018) на 4 арк. в 1 прим.

16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про особливості застосування Закону України "Про вибори Президента України" при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року» (справа про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України») від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004 (Урядовий кур'єр, 30.12.2004, № 250) на 4 арк. в 1 прим.

17. Копія судового наказу Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 19 червня 2024 року у справі № 233/3407/24 на 2 арк. в 1 прим.

18. Копія звернення судді Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області Мартиненко В. С. від 20 червня 2024 року № 233/3407/24 на 1 арк. в 1 прим.

Голова Верховного Суду

Станіслав КРАВЧЕНКО